

УДК 338.48

Мяло П.І.

канд. істор. наук, Департамент культури, туризму, національностей та релігій
Запорізької облдержадміністрації, м. Запоріжжя

РОЗВИТОК РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ У ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ: ПОТЕНЦІАЛ ТА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ.

Серед різноманітних форм та видів туризму в Україні існує недооцінений, на нашу думку, різновид туризму – релігійний [1]. Хоча за Конституцією, Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, наша країна має багато цікавих з туристичної точки зору, сакральних об'єктів – пам'яток культурної спадщини [2].

У середньовіччя, коли люди, як правило, жили і помирали на одному місці, не покидаючи його протягом всього життя, релігійний туризм можна було

вважати першим видом туристичних подорожей. Згадаймо хоча б хадж мусульман до Мекки, хрестові походи до Святої Землі, або «шлях святого Якова» (El Camino de Santiago) прокладений через всю Європу.

В наш час релігійний туризм набуває все більшої популярності та підтримки як з боку держави, так і конфесій. «Представлення туристам культурного і мистецького надбання Церкви є доброю нагодою, щоб проголошувати їм Євангеліє. Така євангелізація через красу має охопити як християн, так і тих, хто ще не вірить у Христа», – сказано в підсумковій декларації Всесвітнього конгресу душпастирства туристів [3]. Він відбувся у 2012 р. з натхнення Папської Ради у справах мігрантів і подорожніх у Канкуні (Мексика).

Україна має багату релігійну історію та спадщину і тому має бути активним учасником як національного, так і міжнародного релігійного туристичного ринку.

Як приклад вдалих практик релігійного туризму, можна згадати щорічне паломництво десятків тисяч євреїв, переважно послідовників брацлавського хасидизму, на могилу цадика Нахмана в Умані. Паломництво католиків до Бердичева, який став відомим серед прочан завдяки іконі Пресвятої Діви Марії чи православних до Києво-Печерської Лаври, яка є об'єктом Світової спадщини ЮНЕСКО.

Серед наукових розвиток, присвячених релігійному туризму в Україні, відзначимо ґрунтовну монографію С. Панченка «Релігійний туризм в Україні: стан, потенціал, перспективи» [4]. Дослідженням релігійного туризму займалися А. Нагірняк, який розглядав особливості паломництва та релігійного туризму як складової туристичної індустрії; Б. Луговий, З. Герасимів, І. Соловей акцентували увагу на релігійному туризмі як чиннику соціально-економічного розвитку громад у Тернопільській області. [5; 6].

Т. Божук розглянуто розуміння і систематизацію дефініцій «географія релігій» і «релігійний туризм» у працях вітчизняних та іноземних науковців [7]. О. Бордун та В. Монастирський систематизували теоретико-методологічні

основи релігійного туризму, його потенційні можливості та територіальний аспект розвитку [8]. О. Степанова дослідила важливість використання у туристичній галузі католицьких санктуаріїв України, як окремого напрямку релігійного туризму в регіонах нашої держави [9].

В цілому, дослідники одностайні в тому, що, маючи потужний потенціал для розвитку релігійного туризму, Україна ще не використала його повною мірою та ефективно.

Серед причин такої ситуації науковці виділяють наступні:

- нерозвинена інфраструктура;
- відсутність інформації про наявні ресурси та маршрути;
- слабкі зв'язки між туристичними агентствами та релігійними організаціями;
- відсутність кваліфікованих кадрів у цій сфері;
- військова ситуація в Україні, в результаті якої знищується та руйнується наявний релігійний потенціал та об'єкти культурної спадщини.

Розглянемо детальніше, який потенціал має релігійний туризм у Запорізькій області. Адже не потребуючи значних фінансових вкладень, цей вид туризму здатен приносити реальний дохід для державного та місцевих бюджетів. Звісно поки триває широкомасштабна агресія російської федерації і тимчасово окуповано понад 70% регіону, туризм не є першочерговою потребою.

Запорізький регіон є мультіконфесійним та багатонаціональним і налічує понад 43 релігійних напрямів та течій, передусім християнських. Найпоширенішими серед культових споруд є православні церкви. У великих містах зі значними католицькими громадами існували костьоли, у менонітських колоніях діяли молитовні будинки або кірхи. Досить розповсюдженими були й іудейські релігійні центри – синагоги. Але з приходом радянської влади все це нещадно знищувалось.

Зазначимо, що нині в Запорізькій області збереглася лише одна культова споруда, яка має статус пам'ятки архітектури національного значення, це Троїцька церква в Приморську (кол. Обіточне). Нині вона знаходиться на

тимчасово окупованій території. Ще 10 культових споруд мають статус пам'яток архітектури та містобудування місцевого значення. Більшість з них також знаходиться на тимчасово окупованій території. На даний момент доступними для відвідування туристів є церква Андрія Критського у с. Маріївка Запорізького району (діюча культова споруда УПЦ МП), та три колишні культові споруди, які зараз використовуються не за призначенням: Фризька кірха, м. Запоріжжя, вул. Сергія Серікова, 16 та дві синагоги - Синагога кравців по вул. Тургенєва, 22 та Центральна хоральна синагога по вул. Троїцька, 27А.

Розглянемо з точки зору привабливості для релігійного туризму три локації, які пов'язані з Православною Церквою України, Вірменською Апостольською та Римо-Католицькою Церквами у м. Запоріжжі.

Хоча їх не включено до переліку туристичних маршрутів регіону, однак вони є досить привабливими для туристів, не в останню чергу завдяки патріотичній позиції священнослужителів, якій ними опікуються.

Перша локація – храм ПЦУ розміщений на о. Хортиця, її унікальність полягає в тому, що це діючий православний храм і, водночас, музейний об'єкт історико-культурного комплексу «Запорозька Січ» - церкви на честь Покрови Пресвятої Богородиці.

Дерев'яна церква Покрови є архітектурно-композиційною домінантою Внутрішнього Коша історико-культурного комплексу «Запорозька Січ». Її прототипом була Троїцька церква із села Пустовійтівка Сумської області, збудована у 1773 році коштом останнього кошового отамана Петра Калнишевського. Січова церква виготовлена із сосни і являє собою зрубну 3-банну конструкцію. Довжина будівлі –18,7 м, ширина –10,8 м. Вершина купола сягає 25 метрів над землею, а до верхівки хреста – 27 метрів.

Цікавими для туристів є локація Вірменської Апостольської Церкви: храм Сурб Аствацацін (Святої Богоматері) за адресою: Вірменський провулок, 76. Також там є пам'ятник вірменському алфавіту, два хачкари (хачка́р, дослівно «хрест-камінь» є різновидом вірменських пам'ятників, що являє з себе кам'яну у з різьбленим зображенням хреста) та маленький сад.

Працює крамниця «Маленька Вірменія», де всі бажаючи можуть придбати сувеніри. Як відомо, вірменський алфавіт - найдавніший в світі, він придуманий в 405 році н. е. У Вірменії є два пам'ятника вірменському алфавіту, третій відкрито – знаходиться у м. Запоріжжі. Створення пам'ятника з 36 букв забрало півтора року, його було відкрито у 2018 р.

Неподалік від цієї локації, у центрі Запоріжжя знаходиться храм Бога Отця Милосердного, який розміщений за адресою вул. Іоанна Павла II, 21 а.

У Римсько-Католицькій Церкві санктуарій – це простір, що вважається святим місцем та популярними місцями паломництв. Так, до початку широкомасштабного вторгнення РФ, понад двадцять років поспіль влітку проходило восьмиденна проща з Мелітополя до Храму Бога Отця Милосердного у м. Запоріжжя. Понад 200 кілометрів з молитвами йшли представники римо-католицької громади Запоріжжя, області, України та закордону.

У 1997 році Запорізька міська рада виділила католикам земельну ділянку під будівництво храму та парафіяльного будинку. А вже 7 серпня 2004 року храм був освячений. Будівля була зменшеною копією Базиліки св. Петра у Ватикані. У 2011 році Єпископ Мар'ян Бучек встановив співкathedру Санктуарієм Бога Отця Милосердного.

У 2016 році, у парку поруч з Санктуарієм, за ініціативи польських громадських організацій, встановлено пам'ятний знак із фрагментами стіни бараку колишнього табору для польських військовополонених, в якому з осені 1939 року до зими 1940 року насильно утримували 1604 чоловік.

У 2021 році тут відкрили відразу два пам'ятники: Папі Іоанну Павлу II та міському голові початку минулого сторіччя Феліксу Мовчановському.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що релігійний туризм є важливою складовою туристичного ринку України та має значний потенціал для розвитку, а Запорізький регіон має багато самобутніх культових об'єктів з точки зору туристичної привабливості.

Проблемними питаннями, що заважають розвитку релігійного туризму у регіоні, є нерегульованість цього питання чинним законодавством, відсутність кваліфікованих кадрів та широкомасштабна агресія російської федерації.

Список використаних джерел:

1. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.10.2025)
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 17.10.2025)
3. Підсумкова декларація Всесвітнього конгресу душпастирства туристів. URL: <https://credo.pro/2012/05/62611> (дата звернення: 17.10.2025).
4. Панченко С. А. Релігійний туризм в Україні: стан, потенціал, перспективи : монографія. Київ.: Автограф, 2019. 163 с.
5. Нагірняк А. Паломництво та релігійний туризм: характерні риси та особливості. *Економіка та суспільство*. 2022. (44). С. 34-42. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-91>
6. Луговий Б. В., Герасимів З. М., Соловей І. С. Релігійний туризм як вагомий чинник соціально-економічного розвитку громад. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (економічні науки)*. 2022. Вип.46. С. 121–128.
7. Божук, Т. І. Релігійний туризм і сакральна привабливість ландшафтів: до історії теорії. *Landscape Science*. 2022. 6 (2). С. 81–94. <https://doi.org/10.31652/2786-5665-2024-6-81-94>
8. Бордун О.Ю., Монастирський В.Р. Релігійний туризм України: тенденції організації в «Ювілейний рік Божого милосердя». *Вісник ЛПГУ*. 2017. № 78. С. 8–13.
9. Степанова О. А. Католицькі санктуарії в Україні: перспективи використання в туризмі. *Мистецтвознавчі записки*. 2018. Вип. 33. С. 3–10.

10. Наукові сенсації поляків Запоріжжя / Запорізька обласна державна адміністрація. URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/37232/naukovi-sensatsiji-polyakiv-zaporizhzhya.html> (дата звернення: 17.10.2025).